

Άρης Σαπουνάκης
Δρ Αρχιτέκτων – Πολεοδόμος,
Αναπληρωτής Καθηγητής ΠΘ

ΤΟ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή
2. Το τοπίο στην Ελλάδα
3. Η σχέση πόλης-υπαίθρου και οι πιέσεις στο περιαστικό τοπίο
4. Συμπεράσματα – προτάσεις

Η έννοια του τοπίου

- **Στοιχεία του τοπίου**
 - Φυσικό ή ανθρωπογενές περιβάλλον
 - Κλίμακα + γεωμετρικά χαρακτηριστικά
 - Κάδρο + θέση παρατηρητή
 - Προσωπική φόρτιση (χώρος – τόπος)
 - Συλλογική διάσταση (πολιτιστικό τοπίο)
- Εξάρτηση από την λειτουργία της όρασης

Ανάλυση του τοπίου

[PAYSMED.URBAN] Observatorio del Paisaje en Áreas Urbanas

Alhama de Granada

AN-01

La fachada urbana
El elemento más característico del paisaje urbano de Alhama: la fachada de edificios que se asoman al profundo y vertical tajo del río. La comparación con las imágenes históricas de este frente urbano muestra un cierto nivel de degradación de la imagen urbana.

El entorno rural
El mundo agrícola permanece relativamente conservado con una clara frontera entre el espacio construido y las tierras cultivadas de su entorno, dedicadas a huertas y olivares sobre las pendientes más acusadas.

La impronta de la Iglesia
Como en la mayor parte de los pueblos andaluces, la iglesia constituye el edificio dominante sobre el paisaje urbano. Eno es aún más acentuado en el caso de Alhama y, en general, en aquellas ciudades del antiguo reino de Granada en las que la construcción de las sedes parroquiales se realizó tardamente (siglos XVI), imponiéndose sobre el caserío medieval.

La expansión contemporánea
Al fondo de la imagen, se asoma un fragmento de los ensanches urbanos más recientes. En general se aprecia una cierta homogeneidad en el modo urbano de la ciudad histórica del primer plano (altura de la edificación y tipología constructiva). El elemento de contraste lo ofrecen las diferentes texturas y colores de las cubiertas de los edificios: las viejas tejas parias del casco histórico y las rojas de las nuevas construcciones.

Alhama de Granada es una pequeña ciudad de algo más de 6.000 habitantes que históricamente ha funcionado como lugar central de un área netamente rural de las sierras béticas andaluzas. La implantación del casco histórico de origen medieval sobre un pronunciado tajo del río Alhama concede al paisaje urbano unas cualidades excepcionales.

El caserío más cercano al borde del tajo conforma una fachada urbana singular, a modo de "casas colgantes" en continuidad sobre el límite superior del pronunciado y casi vertical desnivel generado por la erosión fluvial sobre los terrenos calizos.

Se trata de uno de las más acabadas muestras de ciudad fortaleza, modelo muy característico de pueblos y ciudades del antiguo reino de Granada y, específicamente, de aquellos que se asoman a tajos fluviales, cuyo ejemplo más eminente es el de Ronda, a la que de alguna manera el paisaje urbano de Alhama emula a menor escala.

No es extraño, por tanto, que la imagen del paisaje urbano de Alhama haya sido registrada históricamente en múltiples formatos (grabados, pinturas, fotografías), hasta constituir un hito característico de la iconografía urbana andaluza.

CLAVES DE IDENTIFICACIÓN

Escenarios	Tipología urbana
E I A	AM CG GM
V U P	CP NR

(PaysMedUrban, 2008)

Ιστορική αναδρομή:

Αρχαία Ελλάδα
τοπίο Δελφών, Όλυμπος και δωδεκάθεο,
μύθος Ανδροκλή

Μέσοι χρόνοι
Ερωτόκριτος, Διγενής Ακρίτας

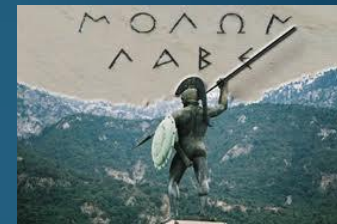
Νεότερη ιστορία
Τοπίο του Πηλίου και του Ζαγορίου,
τοπίο και οικισμοί των Κυκλάδων κ.ά.

Η έννοια του πολιτιστικού τοπίου

Τοπία μαχών

Μαραθώνας, Θερμοπύλες + Αλαμάννα
στενά Κρέσνας + Λαχανάς κ.ά.

Άλλα τοπία με συλλογική φόρτιση

Παραγωγικές δραστηριότητες
(ελαιώνες, αμπελώνες, μελίτσια κ.ά.)

Αναψυχή, τουρισμός

Χώροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος
(παραδοσιακοί οικισμοί, τόποι λατρείας κ.ά.)

Εκτεταμένη χρήση από συγκεκριμένες ομάδες
(Μάνη, κένταυροι και Πήλιο κ.ά.)

**Συνολική αποτίμηση
Θετικά στοιχεία:**

Ποικιλία
(γεωμορφολογία, οικοσυστήματα)

Εύκρατο κλίμα + φωτισμός

Πλούσια ιστορία

Αρνητικοί παράγοντες:

Η μειωμένη αίσθηση του συνόλου

Ελλιπές ενδιαφέρον για το ζήτημα

Πόλη - υπαίθρος

Οι απειλές στο περιαστικό τοπίο
από την λειτουργία
και ανάπτυξη των πόλεων

Παλαιότερα:
βιομηχανία-βιοτεχνία,
κατοικία, εξόρυξη,
υποδομές

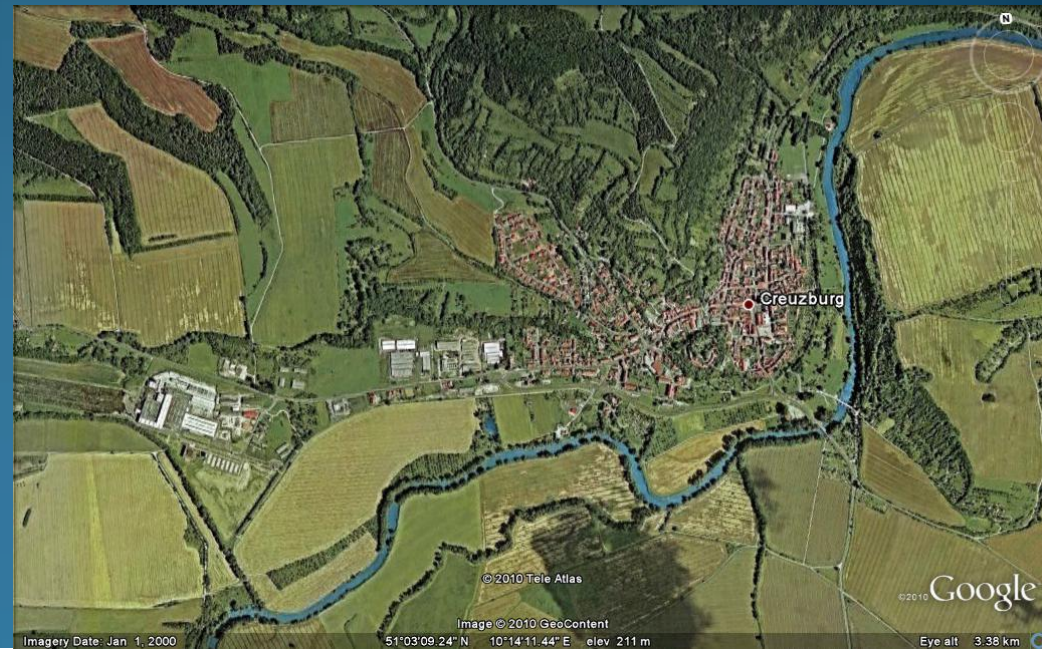
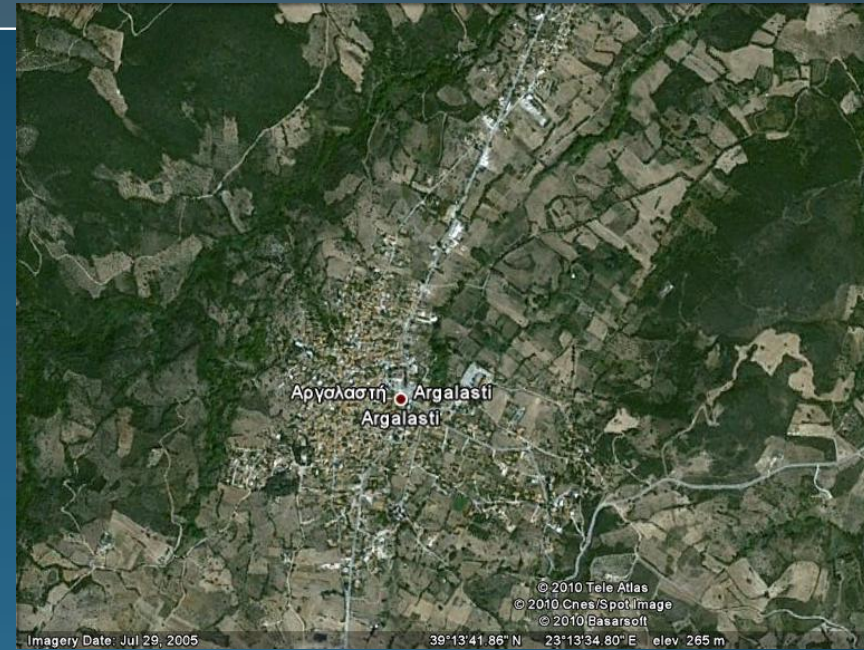
Σήμερα:
πρώτη και δεύτερη κατοικία,
εμπόριο, τουρισμός

Μεγάλο μέρος των πιέσεων στον εξωαστικό χώρο εμφανίζονται ως παρόδιες χρήσεις και επιβαρύνουν τις εισόδους των οικισμών

Συχνά αφορούν εμπόριο, τουρισμό ή αναψυχή

Στους αγροτικούς οικισμούς παρατηρείται επίσης ανάπτυξη μεταποιητικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με τις μεταφορές

Έλλειψη προγραμματισμού
για την ανάπτυξη περιοχών πρώτης και δεύτερης κατοικίας

Η σχέση πόλης - υπαίθρου και οι πιέσεις στο περιαστικό τοπίο

ΧΡΗΣΗ		1950-1980	1980-2005	2005-σήμερα	Παρατηρήσεις
Κατοικία	Πρώτη κατοικία				
	Δεύτερη κατοικία				
	Οργανωμένη δόμηση, ΟΕΚ κλπ				
	Οικοδομικοί συνεταιρισμοί				Συνήθως στον εξωαστικό χώρο
Δραστηριότητες πρωτογενούς τομέα	Σφαγεία, ορνιθοτροφεία κλπ				Μαντριά, ελαιουργεία σε μικρούς οικισμούς
Εξόρυξη	Λατομεία αδρανών υλικών				
Βιομηχανία-βιοτεχνία	Εργαστήρια, συνεργεία				
	Βυρσοδεψεία				
	Συγκεντρώσεις παραγωγικών μονάδων				
	Μεγάλες μονάδες				
Εμπόριο	Μικρές μονάδες				Μικροί οικισμοί
	Μεγάλες μονάδες, εκθέσεις				Παρόδια δόμηση στις εισόδους των πόλεων
	Μάντρες υλικών οικοδομής				
	Μονάδες Logistics				
	Διαφήμιση, billboards				

Στον πίνακα ταξινομείται η ένταση των αλλοιώσεων στο περιαστικό τοπίο ανάλογα με χρήση γης και χρονική περίοδο

Υγεία	Άσυλα, ψυχιατρεία				
Εκπαίδευση	Μεγάλες μονάδες ειδικού χαρακτήρα				
Αναψυχή	Αθλητικές εγκαταστάσεις				
	Οχλούσα διασκέδαση				
	Λούνα παρκ, καζίνο				
Τουρισμός	Μικρές μονάδες				
	Μεγάλες μονάδες				
Υπηρεσίες δημοσίου	Στρατόπεδα				
	Φυλακές, αναμορφωτήρια				
	Νεκροταφεία				
Θρησκεία	Μοναστήρια				Συνήθως στον εξωαστικό χώρο
Υποδομές	Λιμενικές και αερολιμενικές εγκαταστάσεις				
	Οδικές και σιδηροδρομικές μεταφορές				Επίσης: αγροτικοί δρόμοι
	Στάθμευση βαρέων οχημάτων				Μικροί δυναμικοί οικισμοί
	Ενέργεια				ΔΕΗ σε μικρούς οικισμούς
	ΑΠΕ, φωτοβολταϊκά				Συνήθως στον εξωαστικό χώρο
	Σήμανση, ενημέρωση				
άλλο	Άτυπη εναπόθεση υλικών				

Παράλληλα με την κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο, η θετική διάθεση της κεντρικής διοίκησης οδήγησε στην επεξεργασία ειδικών προδιαγραφών για τον προγραμματισμό διαχείρισης του χώρου σε δύο διαφορετικά επίπεδα σχεδιασμού:

- στα πλαίσια εκπόνησης των μελετών επικαιροποίησης των **περιφερειακών χωροταξικών πλαισίων**, και
- στα πλαίσια των μελετών **‘μορφολογικών κανόνων δόμησης και αρχιτεκτονικής στις εντός και εκτός οικισμών περιοχές’**

Στα **περιφερειακά χωροταξικά**,

τίθενται οι ορισμοί που σχετίζονται με το τοπίο και επιδιώκεται η αναγνώριση, καταγραφή και τυπολόγηση του τοπίου της κάθε Περιφέρειας.

Στόχος: η προώθηση συντονισμένων δράσεων προστασίας και διαχείρισης του τοπίου.

Αναγνωρίζονται **‘ζώνες τοπίου’** και τίθενται στόχοι ποιότητας για κάθε ζώνη με έμφαση τα Τοπία Ιδιαίτερης Αξίας και τα Ιδιαίτερος Υποβαθμισμένα Τοπία. Οι πρώτες διακρίνονται σε Ζώνες Τοπίου Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής Αξίας.

Τέλος εντοπίζονται οι κίνδυνοι αλλοίωσης καθώς και οι απαραίτητες ενέργειες προστασίας και διαχείρισης του τοπίου με την μορφή κατευθύνσεων για τα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού

Αντίστοιχα οι προδιαγραφές των μελετών **‘μορφολογικών κανόνων δόμησης και αρχιτεκτονικής’**, που προσεγγίζουν τον χώρο με σαφώς μεγαλύτερη λεπτομέρεια, στοχεύουν στην αναγνώριση και καταγραφή του τοπίου για κάθε χωρική ενότητα.

Όπως και στην περίπτωση των χωροταξικών, το τοπίο αναγνωρίζεται ότι αφορά χαρακτηριστικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, φυσικού περιβάλλοντος κλπ.

Στις μελέτες αυτές, αποδίδεται ειδική βαρύτητα στην διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των υφισταμένων κανονισμών και ρυθμίσεων σε σχέση με την προστασία και ανάδειξη του τοπίου

Παρά την αντίθετη παράδοση αλλά και την Ευρωπαϊκή προτροπή το τοπίο **δεν** εκτιμάται ως πολιτισμικό αγαθό

Σε ατομικό επίπεδο:

Προχειρότητα στην οργάνωση των ιδιωτικών χώρων αλλά και προβληματική συμπεριφορά σε σχέση με το δημόσιο χώρο

Προβληματική σχέση ατόμου-συνόλου

Σε επίπεδο πολιτικών κεντρικής και τοπικής διοίκησης:

Μεγάλη καθυστέρηση στην υιοθέτηση των αρχών της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο

Ορθολογική υιοθέτηση και προώθηση της πρόσφατα εκδηλωθείσας ευαισθησίας για το τοπίο σε επίπεδο προγραμματισμού

Θεσμικά κενά για την εκτός σχεδίου δόμηση

Αποσπασματικότητα στο δημόσιο χώρο
(πληθώρα επεμβάσεων χωρίς συνοχή)

Τι χρειάζεται να γίνει:

- βαθύτερη ευαισθητοποίηση αρμοδίων φορέων και κοινού (ΥΠΕΚΑ, ΟΤΑ, ΜΜΕ, σχολεία)
- θέσπιση αρμοδιότητας σε οργανισμούς δημοσίου για το τοπίο

Για την συστηματική αντιμετώπιση του ζητήματος χρειάζεται:

- ανάλυση της σημερινής κατάστασης στην Ελλάδα (καταγραφή και ταξινόμηση, εντοπισμός πιέσεων και κινδύνων)
- επεξεργασία σχεδίου διαχείρισης του τοπίου σε στρατηγικό και τομεακό επίπεδο

παρατήρηση:

Το ενδιαφέρον για το τοπίο τείνει να συγχέεται με το ενδιαφέρον για το περιβάλλον